

5. DP/PPO ที่เสนอสำหรับโคงควบคุมที่เหมาะสมสำหรับระบบอ่างเก็บน้ำ ภูมิพลและสิริกิตต์

บทนี้เป็นการนำเสนอวิธีประมาณการ โคงควบคุมรายเดือนที่เหมาะสมของเขื่อนภูมิพล และเขื่อนสิริกิตต์ ซึ่งประกอบไปด้วย DP/PPO และแบบจำลองการเลียนแบบสภาพสมมูลน้ำของกลุ่มน้ำเจ้าพระยา

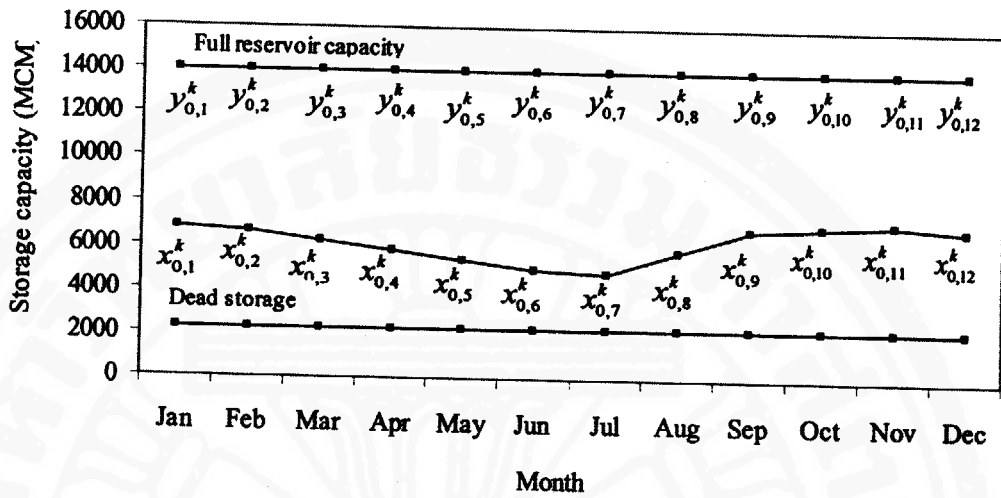
5.1 วิธี DP/PPO

วิธี DP มีจุดเด่นที่สามารถนำมาใช้ค้นหาคำตอบสำหรับปัญหาที่ไม่เชิงเส้น และคำตอบที่ได้ในทุกช่วงของปัญหาที่ค้นหาที่มีความสัมพันธ์กัน จึงทำให้มีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้หาโคงควบคุมของอ่างเก็บน้ำ อย่างไรก็ตาม DP ก็มีขีดจำกัดตรงที่ว่าเมื่อตัวแปรอธิบายสภาพระบบมากจะทำให้การคำนวณค้นหาคำตอบด้วย DP ค่อนข้างยาก ดังนั้นจึงได้มีเทคนิคต่างๆ ที่พัฒนาขึ้นเพื่อแก้ปัญหานี้ เทคนิคหนึ่งคือ PPO ได้ถูกเสนอขึ้นครั้งแรกโดย Howson and Sancho (1975) เทคนิค PPO เป็นเทคนิคที่ช่วยในการค้นหาคำตอบที่เหมาะสมด้วย DP สะดวกขึ้น เพราะไม่ต้องกระจายตัวแปรอธิบายสภาพของระบบอ่างเก็บน้ำออก เช่น เมื่อต้องการคำนวณหาโคงควบคุมรายเดือน ก็ไม่จำเป็นต้องนำเอาปริมาณเก็บกักรายเดือนมาเกี่ยวข้องด้วย เป็นต้น จึงทำให้มีมติที่ใช้ในการคำนวณจำกัด

วิธี DP/PPO ได้เริ่มถูกนำมาใช้หาโคงควบคุมระดับน้ำที่เหมาะสมสำหรับระบบอ่างเก็บน้ำเดี่ยว [Wansukprasert, 1985] แต่กลุ่มน้ำเจ้าพระยาประกอบด้วยระบบอ่างเก็บน้ำ 2 อ่างเชื่อมขนานกัน เพื่อให้ยังสามารถประยุกต์ใช้วิธีนี้ได้ การศึกษานี้จึงแยกพิจารณาหาโคงควบคุมรายเดือนที่ละอ่าง (เขื่อนภูมิพลและสิริกิตต์) โดยพิจารณาแบ่งความต้องการใช้น้ำรวมรายเดือนในกลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างออกเป็น 2 ส่วน ตามสัดส่วนข้อมูลปริมาณเก็บกักในเขื่อนภูมิพลและสิริกิตต์ดังนี้คือ (ดูรายละเอียดการแบ่งความต้องการใช้น้ำในหัวข้อ 5.2 แบบจำลองการเลียนแบบสภาพสมมูลน้ำของกลุ่มน้ำเจ้าพระยา)

สำหรับอ่างเก็บน้ำ k ($k=1,2$ ในที่นี้ $k=1$ คือเขื่อนภูมิพล ส่วน $k=2$ เป็นเขื่อนสิริกิตต์) เมื่อกำหนดให้ขอบเขตบนของโคงควบคุมรายเดือน $U_i^k = \{y_{i,1}^k, \dots, y_{i,r}^k, \dots, y_{i,12}^k\}$ โดยที่ i คือดัชนีแสดงการทำซ้ำ เริ่มจาก 0 (ขั้นแรก) และ τ ดัชนีแสดงเดือน ส่วนขอบเขตล่างของโคงควบคุมรายเดือน $L_i^k = \{x_{i,1}^k, \dots, x_{i,r}^k, \dots, x_{i,12}^k\}$ โดยปรกติค่าขอบเขตบนเริ่มต้นของโคงควบคุม U_0^k จะเริ่มจากปริมาณเก็บกักสูงสุดเสมอ ค่าเริ่มต้นของ L_0^k จะใช้ค่าขอบเขตล่างของโคงควบคุมที่มีอยู่เดิมในกรณีปรับปรุงโคงควบคุม แต่ถ้าเป็นการคำนวณโคงควบคุมใหม่ขอบเขตล่างจะถือเอาจากปริมาณเก็บกักที่ไม่ได้ใช้การ

(dead storage) ในทางปฏิบัติการเลือกค่าขอบเขตล่างเริ่มต้นของโค้งควบคุมอาจพิจารณาจากเงื่อนไขวัตถุประสงค์ และขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของวิศวกรผู้คำนวณด้วย รูปที่ 5.1-1 แสดงค่าขอบเขตบนและล่างเริ่มต้นของโค้งควบคุมสำหรับอ่างเก็บน้ำ k

รูปที่ 5.1-1 ค่าขอบเขตบนและล่างเริ่มต้นของโค้งควบคุมสำหรับอ่างเก็บน้ำ k

ขั้นตอนต่อไปคือการปรับโค้งตามหลักการของ DP โดยเริ่มปรับค่าขอบเขตล่างของโค้งควบคุมสำหรับเดือนสุดท้าย $x_{0,12}^k$ ก่อน รูปที่ 5.1-2 แสดงค่าขอบเขตบนและล่างของโค้งควบคุมรายเดือนที่ใช้ในการทดลองหาค่าที่เหมาะสมของ $x_{0,12}^k$ ค่า $x_{0,1}^k, \dots, x_{0,11}^k$ คือค่าโค้งควบคุมรายเดือนเดิมของอ่างเก็บน้ำ k ที่พิจารณา ส่วน $y_{0,1}^k, \dots, y_{0,11}^k$ คือปริมาณเก็บกักสูงสุดของเขื่อน ค่าเหล่านี้เป็นค่าคงที่ตลอดการทดลองหาค่า $x_{0,12}^k$

ในการทดลองหาค่า $x_{0,12}^k$ สมมติให้ค่าที่เป็นไปได้ของ $x_{0,12}^k$ อยู่ในช่วงปริมาณเก็บกักสูงสุด (full reservoir storage, FS^k) และปริมาณเก็บกักที่ไม่ได้ใช้การ (dead storage, DS^k) และให้แบ่งช่วงที่เป็นไปได้นี้ออกเป็น m ช่วง โดยแต่ละช่วงให้แทนด้วย $x_{0,12}^k(j)$ สำหรับ $j = 1, \dots, m$ ($m = 100$) จากนั้นหาค่าตอบ $L_0^k = \{x_{0,1}^k, \dots, x_{0,11}^k, x_{0,12}^k(j)\}$ สำหรับ $j = 1, \dots, m$ ว่า $x_{0,12}^k(j)$ ควรจะเป็นเท่าไรจากฟังก์ชันวัตถุประสงค์ และเงื่อนไขดังนี้คือ

$$\text{Min} (F_0^k) \quad (5.1)$$

โดยที่

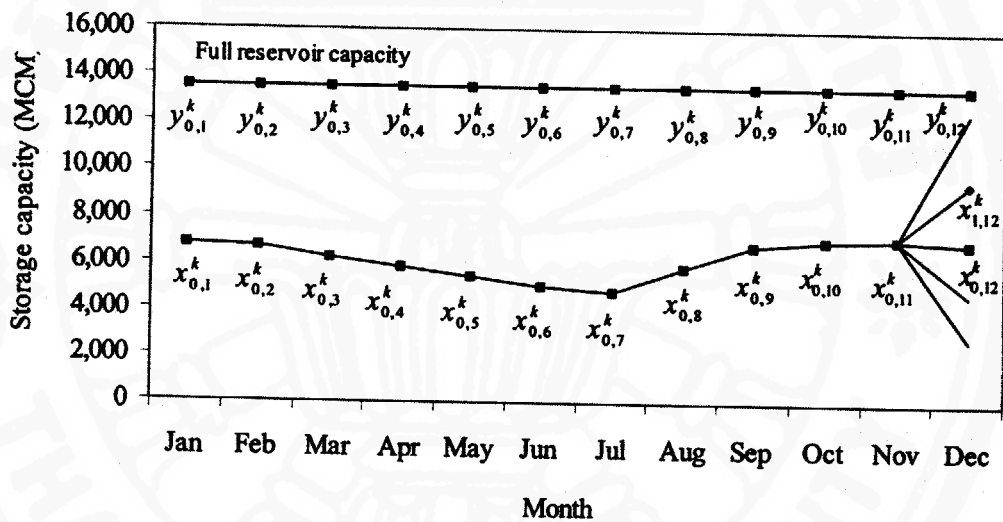
$$LL_0^k \leq L_0^k \leq UL_0^k \quad (5.2)$$

$$LL_0^k \geq DS^k \quad (5.3)$$

$$UL_0^k \leq U_0^k \quad \text{and} \quad U_0^k = FS^k \quad (5.4)$$

เมื่อ F_0^k = ความถี่สัมพัทธ์ของจำนวนปีที่เกิดการขาดแคลนน้ำจาก 100 % ของเป้าหมายความต้องการใช้น้ำของอ่างเก็บน้ำ k ซึ่งคำนวณได้จากแบบจำลองการเลียนแบบสภาพตามคุณลักษณะของลุ่มน้ำเจ้าพระยา ดังจะได้อธิบายโดยละเอียดในหัวข้อต่อไป

UL_0^k และ LL_0^k = ค่าสูงสุดและค่าต่ำสุดของขอบเขตล่างของโค้งควบคุมสำหรับทั้ง 12 เดือน (ในรอบ $i=0$ $UL_0^k = FS^k$ และ $LL_0^k = DS^k$)

รูปที่ 5.1-2 ค่าขอบเขตบนและล่างของโค้งควบคุมรายเดือนที่ใช้ในการทดลองหาค่าที่เหมาะสมของ $x_{0,12}^k$

เมื่อได้ค่า $x_{0,12}^k(j)$ ที่ทำให้ค่า F_0 น้อยที่สุดแล้วกำหนดให้ $x_{0,12}^k(j) = x_{1,12}^k(j)$ ขึ้นต่อไปคือทำการปรับ $x_{0,11}$ โดยให้ $x_{1,12}$ และจุดอื่นๆคงที่ จนได้คำตอบใหม่คือ $L_0^k = \{x_{0,1}^k, \dots, x_{1,11}^k, x_{1,12}^k\}$ ทำการปรับต่อไปเรื่อยๆจนกระทั่งได้คำตอบ $L_0^k = \{x_{1,1}^k, \dots, x_{1,12}^k\}$

ทดลองรอบใหม่ที่ $i=1$ $L_1^k = \{x_{1,1}^k, \dots, x_{1,11}^k, x_{1,12}^k\}$ จากนั้นหาค่าขอบเขตจะต้องทำการคำนวณใหม่โดย

$$UL_1^k = L_1^k + \frac{L_1^k - LL_0^k}{m} \quad (5.5)$$

$$LL_1^k = L_1^k - \frac{L_1^k - LL_0^k}{m} \quad (5.6)$$

ประยุกต์ DP [(5.1)-(5.4)] เพื่อหาคำตอบ L_2^k ตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น อย่างไรก็ตามเพื่อให้แน่ใจว่าคำตอบในรอบนี้ต้องดีกว่ารอบที่แล้ว ทั้งจำนวนครั้งของการขาดแคลนโดยรวม และการขาดแคลนอย่างรุนแรง เงื่อนไขตามสมการข้างล่างจำเป็นต้องถูกเพิ่มเข้ามาคือ

$$F_i^k \leq F_{i-1}^k \quad (5.7)$$

$$\tilde{F}_i^k \leq \tilde{F}_{i-1}^k \quad (5.8)$$

โดยที่ $\tilde{F}_i^k$ และ $\tilde{F}_{i-1}^k$ คือความถี่สัมพัทธ์ของจำนวนปีที่เกิดปัญหาการขาดแคลนนํ้ามากกว่า 25% ของความต้องการใช้นํ้าเป้าหมายในรอบที่ i และ $i-1$ (ดังจะได้อธิบายขั้นตอนในการคำนวณในหัวข้อ 5.2)

เพิ่มจำนวนรอบเป็น $i = 2, 3, \dots$ จนกระทั่งคำตอบ L_{i+1}^k และ L_i^k แตกต่างกันน้อยกว่าค่าความถูกต้องที่ต้องการ (0.001)

หลังจากได้ขอบเขตล่างของโค้งควบคุมที่เหมาะสม (L_i^k)* แล้ว กำหนดให้ค่าเหมาะสมขอบเขตล่าง (L_i^k)* คงที่ ขึ้นต่อไปคือคำนวณหาขอบเขตบน U_i^k ตามลำดับขั้นตอนในการคำนวณ ที่เหมือนกับ การหาขอบเขตล่างทุกประการ แต่วัตถุประสงค์และเงื่อนไขในการหาขอบเขตบนจะเปลี่ยนไปดังนี้คือ

$$\text{Min } (SP_i^k) \quad (5.9)$$

โดยที่

$$LU_i^k \leq U_i^k \leq UU_i^k \quad (5.10)$$

$$SP_i^k \leq SP_{i-1}^k \quad (5.11)$$

$$F_i^k \leq F_{i-1}^k \quad (5.12)$$

$$\tilde{F}_i^k \leq \tilde{F}_{i-1}^k \quad (5.13)$$

$$UU_i^k \leq FS^k \quad (5.14)$$

$$LU_i^k \geq (L_i^k)^* \quad \text{and} \quad (L_i^k)^* \geq DS^k \quad (5.15)$$

เมื่อ SP_i^k = ปริมาณน้ำไหลสิ้นรวมรายปีของเขื่อน k ในรอบการทดลอง i (ดูการคำนวณในหัวข้อ 5.2)

UU_i^k และ LU_i^k = ค่าสูงสุดและต่ำสุดของขอบเขตบนของโค้งควบคุมสำหรับอ่างเก็บน้ำ k ในรอบการทดลอง i

5.2 แบบจำลองการเลียนแบบสภาพสมดุลน้ำของกลุ่มน้ำเข้าพระยา

จากที่ได้นำเสนอวิธีค้นหาโค้งควบคุมที่เหมาะสม $[(L_i^k)^*, (U_i^k)^*]$ ตามวิธี DP/PPO จะเห็นได้ว่าในการที่จะได้คำตอบ $[(L_i^k)^*, (U_i^k)^*]$ ที่ต้องการ เราจำเป็นต้องมีแบบจำลองการเลียนแบบสภาพสมดุลน้ำของกลุ่มน้ำเข้าพระยา สำหรับคำนวณจำนวนครั้ง F_i^k และ $\bar{F}_i^k$ ของการขาดแคลนน้ำและปริมาณน้ำไหลสิ้น SP_i^k เพื่อใช้ในการประเมินคำตอบที่เหมาะสม

เพื่อให้การคำนวณหาเครื่องมือวัดพฤติกรรมของระบบอ่างเก็บน้ำเหล่านี้ ไม่ยุ่งยากจนเกินไป แบบจำลองที่จะอธิบายต่อไปนี้จึงสมมุติให้

- (1) น้ำต้นทุนสำหรับบริเวณท้ายเขื่อนภูมิพลและสิริกิติ์จนถึงปากอ่าวไทยคิดเฉพาะปริมาณน้ำเก็บกักที่อยู่ในเขื่อนทั้งสองเท่านั้น น้ำจากแหล่งอื่นๆ (เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำสะแกกรัง) จะไม่ถูกนำมาพิจารณา เนื่องจากปริมาณน้ำมีน้อย เพียงพอใช้เฉพาะในพื้นที่เท่านั้น
- (2) เมื่อผันน้ำไปให้กิจกรรมการใช้น้ำใด จะถือว่าไม่มีปริมาณน้ำไหลย้อนกลับลงลำน้ำสำหรับกิจกรรมนั้น (zero return flow)
- (3) ผลของความจุในลำน้ำ (channel routing) จะไม่ถูกนำมาคิด เนื่องจากมีผลต่อการทำสมดุลน้ำไม่มาก
- (4) เพื่อที่จะรักษาลักษณะเด่นของวิธี DP/PPO ดังกล่าวข้างต้น วิธี DP/PPO นี้จึงได้ถูกนำมาใช้หาโค้งควบคุมของอ่างเก็บน้ำภูมิพลและสิริกิติ์ที่ละอ่าง โดยแบ่งความต้องการใช้น้ำในทุ่งเจ้าพระยาตอนล่างให้แก่ละเขื่อนดูแล ตามสัดส่วนของชุดข้อมูลของปริมาณน้ำรายเดือนที่เก็บกักอยู่ในแต่ละอ่างโดย (ดูรูปที่ 3.1-1)

$$D_r^k = [\text{ความต้องการใช้น้ำท้ายเขื่อน } k \text{ ถึงจังหวัดนครสวรรค์}] + [\beta^k \times \text{ความต้องการใช้น้ำจากจังหวัดนครสวรรค์ถึงอำเภอไทย}] \quad (5.16)$$

โดยที่

$$\beta^k = \frac{\left[\frac{\sum_{v=1}^n S_v^k}{\sum_{v=1}^n (S_v^1 + S_v^2)} \right]}{n} \quad (5.17)$$

เมื่อ S_v^k = ปริมาณน้ำต้นทุน ณ วันเริ่มต้นของฤดูแล้งของเขื่อน k
 n = ความยาวของชุดข้อมูลปริมาณน้ำต้นทุน

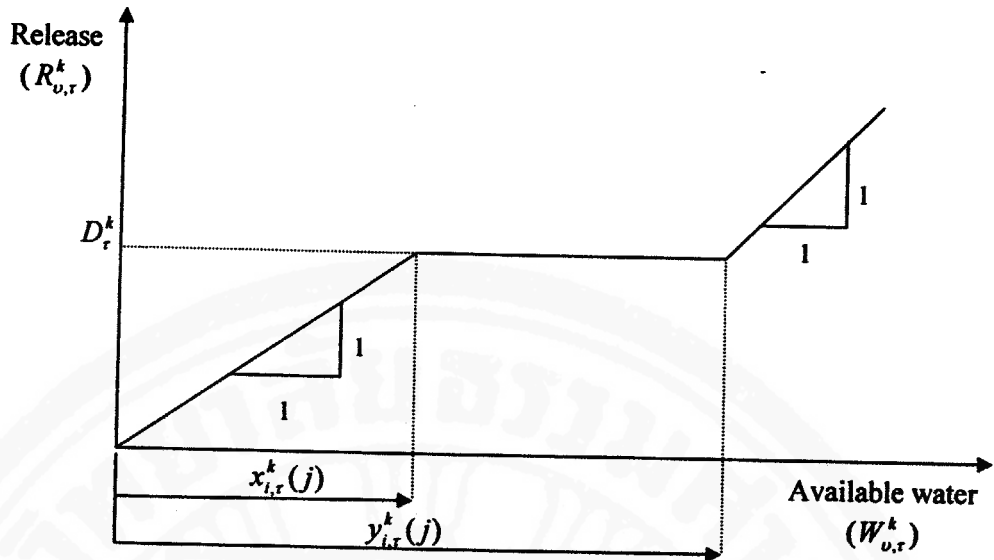
ในการเริ่มต้นคำนวณสภาพสมดุลน้ำของแต่ละอ่างจากโค้งควบคุม L_i^k และ U_i^k [ค่าคงที่และค่าที่ทำกรทคลอง $x_{i,r}^k(j)$ หรือ $y_{i,r}^k(j)$] จาก DP ในแต่ละเดือน τ และรอบ i กำหนดให้ปริมาตรเก็บกักเริ่มต้น $S_{v,r}^k = FS^k$ เมื่อ $(v=1, \dots, n)$ ปริมาณน้ำระบาย $R_{v,r}^k$ ถูกหาได้ตามเกณฑ์การปล่อยน้ำมาตรฐาน (standard operating rule) ดังแสดงในรูปที่ 5.2-1 และสมการ

$$R_{v,r}^k = \begin{cases} W_{v,r}^k, & \text{for } W_{v,r}^k < D_r^k; \text{ otherwise} \\ D_r^k, & \text{for } x_{i,r}^k(j) \leq W_{v,r}^k < y_{i,r}^k(j) \\ D_r^k + W_{v,r}^k - y_{i,r}^k(j), & \text{for } W_{v,r}^k \geq y_{i,r}^k(j) \end{cases} \quad (5.18)$$

จากนั้นคำนวณหาน้ำต้นทุนที่มีอยู่ $W_{v,r+1}^k$ ของอ่างเก็บน้ำ k โดยใช้หลักสมการสมดุลน้ำต่อไปนี้

$$W_{v,r+1}^k = S_{v,r}^k + Q_{v,r}^k - R_{v,r}^k - E_r^k - DS^k \quad (5.19)$$

เมื่อ $Q_{v,r}^k$ = ปริมาณน้ำท่ารายเดือนที่ไหลเข้าอ่างเดือน τ ปี v
 E_r^k = ค่าการระเหยรายเดือนเฉลี่ยเดือน τ

รูปที่ 5.2-1 นโยบายการปล่อยน้ำมาตรฐานตามปริมาณน้ำที่มีอยู่สำหรับเดือน τ ของเขื่อน k

ลำดับต่อไปเมื่อ $R_{v,r}^k < D_r^k$ บันทึกความถี่สัมพัทธ์ของจำนวนปีที่เกิดเหตุการณ์การขาดแคลนน้ำทั้งหมด F_i^k และปีที่เกิดปัญหารุนแรง $\tilde{F}_i^k$ (ขาดมากกว่า 25% ของเป้าหมายความต้องการใช้น้ำ) จาก

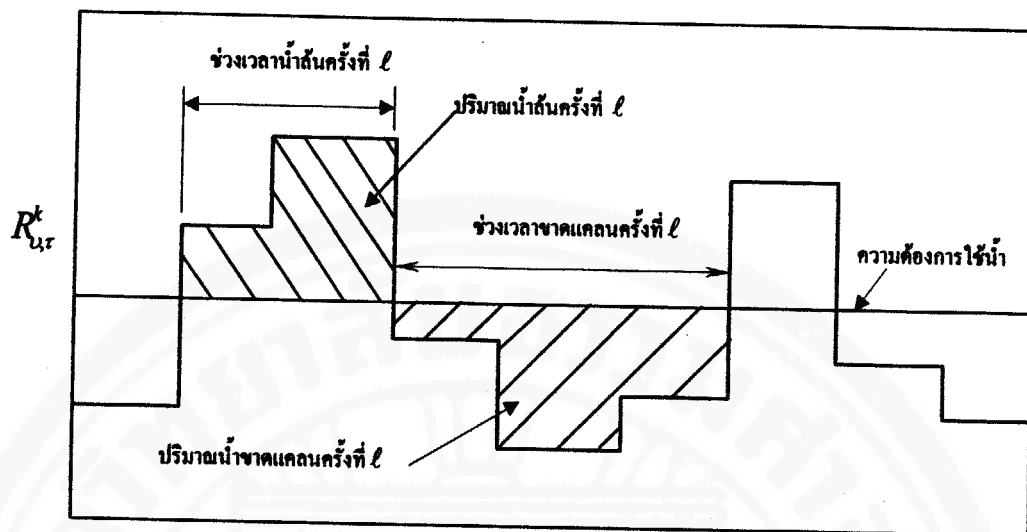
$$F_i^k = \frac{p_i^k}{n} \quad \text{และ} \quad \tilde{F}_i^k = \frac{\tilde{p}_i^k}{n} \quad (5.20)$$

เมื่อ p_i^k คือจำนวนปีที่เกิดเหตุการณ์ขาดแคลนน้ำใดๆ และ $\tilde{p}_i^k$ เป็นจำนวนปีที่เกิดปัญหารุนแรง จากนั้นคำนวณขนาดน้ำสันโดย (ดูรูป 5.2-2)

$$SP_i^k = \sum_{\ell=1}^q (R_{v,r}^k - D_r^k)_\ell \quad (5.21)$$

โดยที่ ℓ = ลำดับที่ของน้ำสัน
 q = จำนวนครั้งของน้ำสัน

เพื่อให้เข้าใจลักษณะของการขาดแคลนน้ำและน้ำสัน ของระบบอ่างเก็บน้ำที่พิจารณาจากโค้งควมคุมที่กำหนดให้ได้ดียิ่งขึ้น ขั้นตอนสุดท้ายเป็นการคำนวณลักษณะต่างๆ เช่น ขนาดเฉลี่ย ขนาดสูงสุด ช่วงเวลาเฉลี่ย และช่วงเวลานานสุดเป็นต้น ของสถานการณ์ทั้งสอง ตามที่แสดงในรูปที่ 5.2-2 ตลอดจนความยาวของชุดข้อมูลน้ำท่ารายเดือนที่พิจารณา

๓

รูปที่ 5.2-2 นิยามแสดงคุณสมบัติของน้ำขาดแคลนและน้ำล้นที่ใช้เปรียบเทียบ

สำนักหอสมุด